

УДК 392.33-055.62 : 949 (477) «1648/179»
DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.3\(27\).312](https://doi.org/10.33782/eminak2019.3(27).312)

«ДИТЯЧЕ» ПОВСЯКДЕННЯ В ГЕТЬМАНЩИНІ XVIII ст. У ДОКУМЕНТАХ ПРО «ДОРΟΣЛІ» ДЕВІАЦІЇ

Ігор Сердюк

Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка (Полтава, Україна)
e-mail: Ig.Serdiuk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8930-1410>

У статті на прикладі справи про зґвалтування неповнолітньої дівчини аналізується інформаційний потенціал судової документації Гетьманщини для вивчення історії дитинства. Показано, що окрім опису злочину такі джерела містять багато важливих подробиць, побутових деталей, вказівок на мотивації дій фігурантів. Такі дані уможливають дослідження сприймання дітей, дитячої праці, догляду й опіки над малолітніми.

Ключові слова: Гетьманщина, джерело, догляд, зґвалтування, злочин, історія дитинства, патріархальність

Насильство над дітьми саме-по-собі не є чимось дивним для ранньомодерної доби. Дитина завжди знаходилась у зоні ризику, потерпаючи від дій дорослих. Розслідування таких колізій стосовно малолітніх є надзвичайно цікавими для дослідників соціальної історії Гетьманщини, оскільки вводять дитину та її оточення у поле зору історика. Домодерне традиційне суспільство дискримінувало дитинство, кривди найменших порівняно рідше ставали підставами для судового розгляду, дитина не була свідком вартим довіри, їй рідко давали можливість висловитися. Відтак, сучасному історикові Гетьманщини досить важко вивчати дитячий світ і знаходити відповідні джерела.

На сьогодні у контексті дитинства найбільш затребуваними джерелами доби Гетьманщини виявились справи про дітозгубництво. Вони є дуже поширеними та легко віднаходяться у відповідних фондах XVII-XVIII ст. Наприклад, у ЦДІАК України вони локалізуються у фондах полкових і сотенних канцелярій, полкових і гродських судів, Генерального суду, Малоросійської колегії, Київської консисторії. Сотні випадків розглядаються за схожими схемами й оповідають про обставини прижиття позашлюбних дітей і спроби їх позбавитися. Оповіді фігурантів і деталі цих казусів стали підґрунтям для серйозних досліджень сексуальності, ставлення до позашлюбних відносин, таврування чи легітимації незаконного народження у Гетьманщині XVIII ст. У першу чергу тут треба згадати блискучі розвідки авторства Володимира Маслійчука, котрі мають і вагомий джерелознавчий складник¹. Інший дослідник Гетьманщини – Юрій Волошин – одну з таких справ щільно проаналізував на мікроісторичному рівні та представив як підрозділ свого дослідження соціуму ранньомоде-

¹ Маслійчук В. Девіантна поведінка жінки на Слобожанщині у 80-х – 90-х рр. XVIII ст. (за матеріалами повітових судів Харківського намісництва) // Соціум (Київ). 2005. Вип. 5. С. 197-215; Маслійчук В. Дітозгубництво на Лівобережній та Слобідській Україні у другій половині XVIII ст. Харків, 2008.

рної Полтави². Мікроісторичний аналіз справи про дітовбивство з точки зору історії емоцій був застосований Ігорем Сердюком³. А в ширшому контексті такі справи ним використовувались для вивчення різних аспектів материнства й дитинства у книзі «Маленький дорослий: дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст.»⁴.

Ще один пласт «дитячих» справ стосується розслідувань злочинів вчинених дитиною та підлітком. Вони важливі тим, що містять свідчення дитини, допитаної в якості обвинуваченого чи співучасника. Такі справи теж розпорошені у різних фондах доби Гетьманщини і є цінним джерелом для історика дитинства. Зокрема, вже згаданий В. Маслійчук, на їх основі написав книгу про неповнолітніх злочинців у Лівобережній і Слобідській Україні⁵.

Утім, особливістю цієї групи джерел є те, що «оповідачами» є переважно підлітки, котрі до того описують обставини власних злочинів, себто мають мотивацію говорити неправду, коригувати якісь деталі події, показувати щось у більш вигідному для себе світлі. На цьому фоні необхідно акцентувати увагу на менш затребуваних документах, що розповідають про злочині вчинені проти малолітніх дітей. Такі справи можуть стати цінним джерелом для історика дитячого повсякдення, особливо у тому випадку, коли подають свідчення дитини-жертви, описують її дії у той чи інший момент, вказують на якісь побутові деталі. Відтак, метою даної розвідки є вивчення інформаційного потенціалу справ-розслідувань злочинів проти дітей, скоєних у Гетьманщині. Дана стаття покликана продовжити попереднє дослідження⁶, акцентувавши увагу на аналізі конкретної справи про зґвалтування неповнолітньої. Автор спробує показати, що такі справи містять набагато більше інформації про «дитяче», окрім самого казусу, вчиненого дорослими.

Про таку особливість ранньомодерних джерел раніше говорив історик Девід Себіан (David Sabean). На основі вивчення протоколів церковної консисторії німецького села Неккархаузен він показав, що у таких текстах лунає більше голосів, ніж здається на перший погляд. Необхідно тільки ці голоси почути⁷. Зрештою, для історика дитинства дуже важливими є не так самі казуси, а обмовки та подробиці. Вони почасті не стосуються основної події, а відображають елементи повсякдення, емоційну сферу, матеріальну культуру. Відома дослідниця історії дитинства Барбара Ханавалт (Barbara Hanawalt) дійшла висновку, що такі деталі неістотні для головної мети розслідування, тож не було потреби їх спотворювати⁸.

Поглянемо на такі деталі на прикладі справи про зґвалтування неповнолітньої мешканки околиць Києва, що відбулося восени 1742 р. Справа охоплює 36 аркушів, що включають переважно допити обвинувачуваного, свідків, листування Київської консисторії, «вирок» і скарги на невиконання цього рішення. Документ під назвою

² Волошин Ю. Козаки і посполиті: Миська спільнота Полтави другої половини XVIII ст. Київ, 2016.

³ Сердюк І. Емоціональная составляющая убийства «нечистого» ребенка (эпизод из жизни Гетманщины XVIII века) // Антропологический форум. 2015. № 25. С. 118-144.

⁴ Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. Київ, 2018.

⁵ Маслійчук В. Неповнолітні злочинці в Харківському намісництві 1780-1796 рр. Харків, 2011.

⁶ Сердюк І. Образ дитини в судовій документації Гетьманщини: інформаційний потенціал і пастки документальних джерел // Записки товариства імені Шевченка. Т. ССLXXI: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Львів, 2018. С. 199-208.

⁷ Сэбиан Д. Голоса крестьян и тексты бюрократов: нарративная структура в немецких протоколах начала Нового времени // Прошлое – крупным планом: Современные исследования по микроистории. Санкт-Петербург, 2003. С. 59.

⁸ Шарп Дж. Історія знизу // Нові підходи до історіописання / за ред. Пітера Берка. Київ, 2010. С. 46.

«Дело об изнасиловании сторожем митрополичьего дома Михаилом Андрейченком малолетней дочери жителя г. Киева Дмитрия Баглаенко» локалізується у Ф. 127 «Київська духовна консисторія» Центрального державного історичного архіву України у м. Києві⁹.

Справа починається з того, що 7 листопада 1742 р. жителі Києва Дмитро Баглаєнко і його дружина Пелагія поскаржились митрополитові Рафаїлу Зборовському на сторожа його митрополичого дому Михайла Андрійченка. Вони звинувачували останнього у тому, що 2 листопада Михайло привіз в їхній шулявський млин солод, але не заставши вдома батьків, «гвалтовне» напав на їхню десятирічну дочку Марію та позбавив її цноти. Батьки горопашної просили Рафаїла вчинити «*праведное рассмотрение*»¹⁰.

Наголошу, жертві було близько десяти років, тобто вона вже могла розповісти про обставини події. Свідчення дівчинки є дуже важливими у контексті вивчення історії дитинства. Назагал, у ході розпитувань вони не змінюються, дитина декілька разів повторює одну й ту саму версію. Марія розповіла, що у день трагедії (31 жовтня 1742 р.) батьків не було вдома. Вона сиділа у хаті тримаючи на руках дитину, разом з нею було два молодших хлопчики – її шестирічний брат Іван, та інший Іван – син сусідів Циганчуків. Такі залишені дорослими без нагляду діти є типовими фігурантами справ про злочини. Власне, зі згадки цієї обставини часто починаються описи трагедій. Наприклад, у схожій справі, у грудні 1783 р. солдата Григорія Житкова звинувачували у згвалтуванні семирічної дівчинки Ганни – доньки мешканця містечка Городище Петра Лашка. Григорій розповів, що напився та прийшов до Лашка купити вина, однак дорослих не було вдома. Натомість у хаті перебували тільки дівчинка Ганна та менший хлопчик. Солдат стверджував, що почав гратися з дітьми і випадково махнув рукою та зачепив дівчинку «знизу» й побачив кров. У цій справі діти так само залишені дорослими, і так само старша дівчинка няньчить меншого хлопчика¹¹.

Останнє є важливим аспектом. Ми бачимо, що на Марію також залишили дітей. Показово, що про найменше дитя майже нічого не розповідається і навіть не вказується його стать та ім'я¹². Вочевидь, це є свідченням того, що немовля у ранньомодерну добу сприймалося як безіменна та безстатева істота. У схожих конотаціях малюки згадуються у наративних джерелах – лише з певного віку їхні батьки починають згадувати у щоденниках їх імена та виокремлювати осібно з поміж просто «*малых детей*»¹³. З опосередкованих згадок можна дізнатися, що малюк є сусідською дитиною. Себто десятирічна дівчинка вважалася достатньо надійною для догляду чужого немовляти та двох хлопчиків. Так ситуація є типовою. Велика частина родин Гетьманщини були двопоколінними, там не було літніх людей, тому доглядачами малолітніх були трохи старші дітки, котрі ще не могли виконувати інших серйозних господарських обов'язків. При цьому сфера догляду належала дівчаткам, бо хлопців традиційно залучали бути підпасками, пастухами тощо¹⁴.

Не всі дівчатка нормально справлялися з такими обов'язками. Не кожна дитина розрізняє гру та працю, малюка і ляльку. У справах одного із совісних судів дослід-

⁹ Центральний державний історичний архів у м. Києві (ЦДІАК України). Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 646.

¹⁰ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 646. Арк. 1.

¹¹ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 645. Арк. 1-4.

¹² ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 646.

¹³ Сердюк І. Маленький дорослий... С. 251.

¹⁴ Ibid. С. 261-268.

ниця Валентина Шандра віднайшла справу про злочин двох дітей. Дванадцятирічний Омелько і десятирічна Параска – зайшли до хати однієї козачки й погралися з її немовлям, наче з лялькою: били кужелем по голові та кололи ножом. Від цього дитя померло. Це «покрайній» випадок, вочевидь багато діток просто вчасно не отримували їжу чи воду, доки старша на кілька років «нянька» десь загралася, хтось, можливо, з тієї самої причини, діставав травми або гинув. В одному з таких випадків 16-річна дівчина, якій доручили доглядати грудну дитину, впустила її у криницю¹⁵.

На цьому тлі «наша» Марія виглядає досить сумлінною. Вона увесь час зі своїми підопічними. Спочатку дівчина з дітьми сиділа у хаті та чекала приходу батьків. У цей час у вікно заглянув майбутній гвалтівник Михайло Андрійченко й запитав чи не знає вона де ключ від комори її батька, бо він привіз солод. Дівчина відповіла, мовляв ключ в іншого чоловіка, що перед цим приїхав до млина й Андрійченко пішов туди. За якийсь час, коли Михайло переніс солод до комори при млинові, туди пішла Марія щоб замкнути двері. При цьому вона взяла з собою усіх трійко діток. До того часу Андрійченко вже поїхав. Марія з дітьми лишилась біля млина, в цей час Михайло чомусь повернувся. Він почав виривати з рук дівчини немовля й віднявши поклав на землю. Ймовірно, дівчина намагалася тримати дитя якомога міцніше, бо коли немовля було вирвано з її рук, то вона впала. Тут ми бачимо, що Марія переміщується двором, при цьому вона бере підопічних із собою, не залишає їх у хаті самих. Найменше ж дитя вона увесь час тримає на руках.

Коли Марія впала на землю, то Андрійченко наскочив на неї і почав гвалтувати. Дівчина з дітьми зчинила крик, на який прибігли дві жінки та прогнали гвалтівника. Одна з цих жінок – Гапка – якраз і була матір'ю двох діток (Івана й немовляти)¹⁶. Це означає, що вона перебувала десь неподалік і, вочевидь, виконувала якусь роботу, доки її синів доглядала донька сусідів. Такі подробиці необхідні для розуміння того, як розподілялися людські ресурси. Дитина з певного віку могла відігравати надзвичайно важливу роль в організації праці. На перший погляд, десятирічна дівчинка була фізично слабкою та мало придатною до дорослих робіт, але те, що вона доглядала менших за себе уможлиблювало працю за межами дому мінімум двох дорослих жінок. Себто внесок таких дівчаток у родинну економіку був істотним, по-суті у заробітках дорослих була й Маріїна частка.

Повторює, що у різних документах даної справи свідчення Марії не змінюються. Це могло означати, що дівчину опитали тільки раз, тим більше її батьки говорили, що вона захворіла: *«спухла вся и парят ея в коритъ»*¹⁷. Зі свого боку гвалтівник свої свідчення змінив. На першому допиті 11 листопада він говорив, що дівчину не чіпав, хіба тільки: *«которую дѣвчину вжарт помацал за срамный уд и тогда развѣ нехотя палцем в ней Марии уда не продрал ли, а плотского греха с ней не чинил и дитины от нея з рук не виривал»*¹⁸. У даному випадку Михайло застосував типову для того часу відмовку, переводячи справу на жарт. Вже знайомий нам солдат Жатков теж говорив, що свою жертву граючись випадково зачепив рукою. Згідно з лікарським висновком по тій справі *«в размах перстом дѣйствительно лишена она дѣвства, но дальнейшего вреда не приключилось, и она осталась здоровой»*. Вочевидь, справа була не тільки в жартах. Гвалтівники говорили про палець, щоб зменшити значущість

¹⁵ Шандра В. Совісні суди в Україні (остання чверть XVIII – середина XIX ст.). Київ, 2011. С. 134.

¹⁶ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 646. Арк. 1-3 зв.

¹⁷ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 646. Арк. 11.

¹⁸ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 646. Арк. 3-4.

свого злочину. Оскільки справу розглядали церковні інстанції, то вони керувалися церковним правом. Так, у справі Жаткова консисторія вирішила, що це не згвалтування, бо у Кормчій книзі і в Номоканоні немає нічого про такі ситуації, а про розтління чітко сказано як таке, що зроблене статевим органом, тобто покарання були передбачені для *«растльвших естеством»*¹⁹.

Можливо, кривдник Марії таким чином теж намагався уникнути покарання. Проти нього зіграло те, що Андрійченко дізнавшись про позов проти себе злякався й сховався у лісі, де провів два дні. Потім, нібито відчуючи себе невинним, прийшов з лісу в Софійський кафедральний монастир. Де був *«на цель взят»*. Як вже говорилося, на першому допиті 11 листопада чоловік заперечував свою провину, намагаючись відбутися жартами. Окрім іншого він також говорив, що Марія не кричала доки він її мацав, а кричати почав малюк, коли він його *«вжарт отнял»* у дівчини, на крик малюка прибігла мати й Андрійченко спокійно собі пішов. Другий допит *«с пристрастием»* відбувся 15 листопада. Вочевидь, під дією тортур Михайло зізнався, що дійсно гвалтував Марію й вона кричала²⁰. Ця його версія подій менш деталізована, але в основних деталях вона співпадає зі свідченням Марії. Оскільки чоловік зізнався, то мусив отримати покарання. Воно теж виявилось доволі показовим.

У констатуючій частині вироку чиновники Київської консисторії апелювали до норм Кормчої книги про розтління неодруженої дівчини, відповідно до котрих винуватець мав сплатити батькові віно за втрачену цноту його доньки, та мусив одружитися (якщо родина дівчини цього бажала). Можливо, для переконливості також була згадана норма російського законодавства (так званого «царського права»), відповідно до якого гвалтівникові треба було *«носа урезати»* й забрати на користь жертви частину майна. Однак у самому вироку про ніс вже нічого не йшлося. Консисторія постановила, що коли Марія стане повнолітньою і її батьки забажають (й дівчина не буде проти шлюбу), то нехай віддають її за Михайла, а той у такому разі зобов'язаний одружитися із жертвою. А до того Андрійченка за вчинене насильство *«наказать нещадно плетьми»*²¹.

Тут необхідно зосередитися ще на одному важливому моменті. Вирок мало зважає на вік дівчини. На час скоєння злочину Марії було 10 років, а її кривдникові близько 20. Така різниця у віці для того часу не була чимось винятковим, хоча у середньому для Гетьманщини вона становила 4 роки. Більш винятковим був би ранній шлюб. Дівчину планувалося пошлюбити одразу по досягненню повноліття, себто у дванадцятирічному віці. Такі шлюби були у той час рідкісними, середній вік першого вступу у шлюб для дівчат у Гетьманщині становив 19 років для сільського населення і 22-23 роки для міського²². Таким чином Марія ставала б «жертвою» патріархального соціуму, з його нехтуванням дитячим і дискримінацією жіночого. Вирок був зручним для батьків і суспільства, оскільки у 12-річному віці Марія ще б не могла щось вирішувати самостійно. Більш вагомою була б воля батьків, котрі мали мотивацію якомога швидше позбутися «зіпсутої» доньки, яка втратила привабливість на шлюбному ринку. Таким чином родина могла б уникнути сорому й іншування. Даний приклад показує, як традиційне суспільство з патріархальною релігійністю мог-

¹⁹ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 645. Арк. 2-4.

²⁰ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 646. Арк. 11-11зв.

²¹ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 646. Арк. 11зв

²² Сердюк І. Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. // Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії в 2-х томах. Т. 1: Практики, казуси та девіації повсякдення. Київ, 2012. С. 64-65.

ло залагоджувати конфлікти і вирішувати питання честі та традиції, не рахуючись з волею тих, кого це суспільство дискримінувало за віком чи статтю.

Норми вимагали і згоду самої жертви, однак у даному випадку (з огляду на дитячий вік) навряд чи це було б більше ніж формальність. Примус до шлюбу толерувався усіма «зацікавленими» сторонами. На жаль для сучасних істориків, жінки в Гетьманщині практично не мали можливості залишити про це якісь свідчення, однак вони є. У доволі рідкісній справі про розлучення донька ніжинського полкового судді Василя Кулаковського Євдокія у 1775 р. згадувала, що її насильно видавали заміж у тринадцять років. Як стверджувала Євдокія, вона взагалі не думала про заміжжя й не розуміла, що коїться, бо *«совсем не в тѣх мыслях была, будучи тогда в тринадцати лѣтах»*. Джерело передає і відповідний психологічний стан дівчини під час такого весілля: *«страхом в то время обнята была и малолѣта»*²³.

Залишається також наголосити на тому, що попри приписи і традиції шлюб міг і не відбутися, однак, найперше, через небажання чоловіка. Образ молодика, котрий зваблює дівчину, а потім відмовляється одружитися чи просто втікає є доволі традиційним для української літератури XVIII-XIX ст. В «Енеїді» Іван Котляревський навіть відвів їм місце у пеклі:

І ті були там лигоминці,
Піддурювали що дівок,
Що в вікна дрались по драбинці,
Під темний, тихий вечорок;
Що будуть сватать їх, брехали,
Підманювали, улещали,
Поки добрались до кінця;
Поки дівки од перечосу
До самого товстіли носу,
Що сором послі до вінця²⁴.

Про актуальність цього для Гетьманщини свідчить відповідний пласт судової документації. Там ми бачимо як випадки одруження вагітної дівчини й звабника за вироком суду, так і згадки про народження дитини одразу після шлюбу, а також і втечі наречених. Наприклад, восени 1697 р. в Пирятині Лубенського полку розглядали одразу три справи про блудне співжиття. Приводом для порушення двох із них стало те, що діти народилися, відповідно, на п'ятий і шостий дні після весілля. Третє весілля, призначене на неділю, зірвалося, бо дитина народилася за день до весілля, а жених десь утік²⁵.

Зауважу, що випадок Марії вирізняється тим, що йдеться не про звабу, а про згвалтування. Однак і в цьому випадку потенційний «жених» зник. Незабаром, після оголошення рішення, батьки дівчинки написали листа до митрополита Рафаїла, що Михайло десь утік. При цьому вони просили, щоб консисторія дала присуд відшкодувати збитки з майна матері гвалтівника: *«от оного Михайла матери убиток наш и безчестие дочери нашей с награждением было учинено»*. Консисторія такий присуд надала, однак розмір відшкодування мусила встановити братія Софіївського монастиря разом з кафедральним намісником Ієронімом. 10 січня 1743 р. братія постановила *«з крайне нищего имѣния матки Михайловой Марии дать корову в награждение*

²³ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 4545. Арк. 1, 30.

²⁴ Котляревський І. Енеїда. Київ, 1988. С. 77.

²⁵ Доба гетьмана Івана Мазепи в документах. Київ, 2007. С. 457-458.

или вѣсто корови денег три рубля». Три рублі на той час були значною сумою, але посильною до виплати. Приблизно стільки міг заробити наймит за рік праці. Однак, мати Андрійченка не поспішала з виплатами. Тому батьки жертви знову скаржилися на те, що мати винного «*противна суду... и ослушна является*». Також вони хотіли отримати від неї «повинную» (написану за сина) «*для презбудущаго порока дочери нашей*». Можливо, щоб таким чином у майбутньому мати письмове підтвердження, що їхня донька була збезчещена насильно²⁶.

На жаль, документи нам не говорять про подальші перипетії. Однак і попри це розглядувана справа є дуже інформативною стосовно історії дитинства, родинного життя, патріархальності, гендерованих аспектів функціонування суспільства Гетьманщини. Подібні джерела важливі для дослідників своїми деталями, обмовками, можливістю почути голоси «мовчазної більшості». Розповіді фігурантів справи почасті насичені побутовими дрібницями – хто, що робив, що сказав, де перебував і т.д. Часто ці моменти блякнуть на тлі самого казусу (в даному випадку згвалтування), котрий насамперед притягує увагу дослідника. Відтак джерело використовується переважно для констатації факту злочину, чи опису його моторошних подробиць. Однак, цим потенціал джерела далеко не обмежується. Щоб перевірити його на «вичерпність» необхідно змінювати дослідницьку оптику та задавати нові питання. У такому випадку й вже добре відомі тексти заговорять досі невідомими голосами та дадуть нові цікаві відповіді.

REFERENCES

- Kotliarevskyi, I.** (1988). *Eneida* [Eneida]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Masliichuk, V.** (2005). Deviantna povedinka zhinky na Slobozhanshchyni u 80-kh – 90-kh rr. XVIII st. (za materialamy povitovykh sudiv Kharkivskoho namisnytstva) [Deviant behavior of a woman in Slobozhanshchyna in the 80's – 90's of the XVIII century. (on the materials of the district courts of the Kharkiv governorship)]. *Sotsium*, 5, 197-215 [in Ukrainian].
- Masliichuk, V.** (2008). *Ditozhubnytstvo na Livoberezhnii ta Slobidskii Ukraini u druhii polovyni XVIII st.* [Childbirth in the Left Bank and Sloboda Ukraine in the second half of the eighteenth century]. Kharkiv: Kharkivskiy muzei pryvatnoi sadyby [in Ukrainian].
- Masliichuk, V.** (2011). *Nepovnolitni zlochyntsi v Kharkivskomu namisnytstvi 1780-1796 rr.* [Juvenile offenders in the Kharkiv governorate from 1780 to 1796]. Kharkiv: Kharkivskiy pryvatnyi muzei miskoi sadyby [in Ukrainian].
- Sebian, D.** (2003). Golosa krestian i teksty biurokratov: narrativnaia struktura v nemeckikh protokolakh nachala Novogo vremeni [Peasants' voices and bureaucratic texts: narrative structure in the German protocols of the beginning of the New Age]. In *Proshloe – krupnym planom: Sovremennye issledovaniia po mikroistorii*. Sankt-Peterburg: Aleteya [in Russian].
- Serdiuk, I.** (2012). Dytna i dytynstvo v Hetmanshchyni XVIII st. [Child and Childhood in the Hetmanate of the XVIII century]. In *Povsiakdennia rannomodernoï Ukrainy. Istorychni studii v 2-kh tomakh*. (T. 1: Praktyky, kazusy ta deviatsii povsiakdennia, pp. 57-86). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Serdiuk, I.** (2018). *Malenkyi doroslyi: Dytna i dytynstvo v Hetmanshchyni XVIII st.* [Little Grown Up: Child and Childhood in the 18th century Hetmanate]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Serdiuk, I.** (2018). *Obraz dytny v sudovii dokumentatsii Hetmanshchyny: informatsiinyi potentsial i pastky dokumentalnykh dzherel* [The image of the child in the judicial documentation of the Hetmanate: information potential and traps of documentary sources]. *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka*. (T. CCLXXI: Pratsi Komisii spetsialnykh (dopomizhnykh) istorychnykh dystsyplin, pp. 199-208). Lviv [in Ukrainian].
- Serdyuk, I.** (2015). Emocionalnaia sostavliaiushchaia ubiistva «nechistogo» rebenka (epizod iz zhizni Getmanshchiny XVIII veka) [Emotional component of the murder of an «unclean» child (an episode from the life of the Hetmanate of the XVIIIth century)]. *Antropologicheskii forum*, 25, 118-144 [in Russian].

²⁶ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1020. Спр. 646. Арк. 21-26.

- Shandra, V.** (2011). *Sovisni sudy v Ukraini (ostannia chvert XVIII – seredyna XIX st.)* [Conspiracy Courts in Ukraine (the last quarter of the 18th – the middle of the nineteenth century)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy [in Ukrainian].
- Sharp, Dzh.** (2010). *Istoriia znyzu* [History from below]. In *Novi pidkhody do istoriopyssannia / za red. Pitera Berka*. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
- Voloshyn, Yu.** (2016). *Kozaky i pospolyti: Miska spilnota Poltavy druhoi polovyny XVIII st.* [Cossacks and Peasants: Poltava city community of the second half of the eighteenth century]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

Igor Serdiuk

(Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8930-1410>

«Children's» Everyday Life in the Hetmanate of the 18th Century in Documents on «Adult» Deviations

The information potential of cases investigating violence against children committed in the Hetmanate is studied in the paper on the example of a specific involved case. The information from such sources is extremely interesting for researchers of social history and family history because it introduces the child and his or her environment into the historian's focus of interests. Premodern traditional society discriminated against its youngest members, so childhood is generally poorly represented in written texts. That is why it is quite difficult for the modern researcher of the Hetmanate to study the infant world and find appropriate sources. Therefore, it is necessary to maximize the potential of already known texts, pay attention to minor details and to broaden the range of research issues.

The source of the research is the case of Kyiv suburbs minor resident rape, committed in the autumn of 1742. It contains interrogations of the accused, witnesses, correspondence of the Kyiv Consistory, the decision of the «church court» and complaints of non-compliance with the judgement of the court. The analysis of the case has shown that in addition to the actual circumstances of the rape, the source contains many interesting peculiarities, household details, indications of the motives of people involved in the case. These materials make it possible to study the perception of infants and children, the participation of the child in the family economy, and the mechanisms of underage care. The decision of the juridical instance is important for understanding the functioning of the traditional social medium. The Hetmanate community, being patriarchal and religious, discriminated against its members by age and gender. The discrimination was used to resolve conflicts and solve the issues of honor and tradition. The child was not an active subject in such relationships. The files of the case show that the child was conceived rather as an object, the «thing» around which the conflict flared up.

Keywords: Hetmanate, source, care, rape, crime, childhood history, patriarchal character